
STEEN-
GOED

Oudegracht 302
een eenvoudige ambachtswoning

NR. 1 MAART 1988

B e w o n i n g s g e s c h i e d e n i s

De noordhoek van de Oudegracht en de Korte Smeestraat, vroeger ook wel aangeduid als Oosterse- of Hoge Smeesteeg, was in 1574 al bebouwd. Van het huis wat er toen stond resteren nu nog de kelders. Hoe het er uit zag is niet bekend, omdat er geen afbeeldingen bestaan waarop het huis duidelijk te herkennen valt.

Het werd op 27 oktober 1574 door Marie Gerrit Knoopsdr., wed. mr. Henrick Pijll, tesamen met Korte Smeestraat 2-4, twee huizen tot één woning samengevoegd en van oudere datum dan het hoekhuis, verkocht aan Herman de Roy. Er was dus sprake van twee woningen. Het voorste aan de gracht gelegen werd bewoond door de bakker Jan Jacobss. en zijn dochter Elisabeth, het achterhuis door Gijsbert Wouters.

Het pand wordt in de transportakte als volgt omschreven: "die alinge huysinge ende hofstede, van vooren tot achteren, mit bodem ende boort, glasen ende glaesraemten ende al 't geen daer inne eertvast ende nagelvast is, mit die cluyse die onder die brugge opt die graft uuytgaet, soeals dieselffde huysinge ende hofstede gelegen is opte noorthoeck van de Smeesteech aen de Smebrugge aen de oostzijde der graften, daer die Smeesteech suytwerts ende die weduwe Remmert Janss. naestgelegen sijn; ende daertoe noch seeckere andere huysinge daerachteraen staende in de Oostersche Smeestege, streckende d'voors. twee huysingen voor uuyt die stadtgrafte tot aen 't erff toebehorende die weduwe van Rijnvelt ofte daer sij 't mit recht gelaten heeft, soeals Jan Jacobss. die backer mit sijn dochter die voerste huysinge tegenwoerdelick bewonen ende gebruycken."

Deze toestand, van voor- en achterhuis in han-

den van één eigenaar, heeft zeker tot 1668 bestaan. Dat kunnen we uit de omschrijvingen van de belendingen van het huis in de diverse transportaktes concluderen. In 1600, 1601, 1604 en 1643 wordt vermeld dat het huis zich uitstrekt tot aan het erf van Franck van Osch (Ossen) en die was eigenaar van Korte Smeestraat 6, volgens de aktes van 1 augustus 1594 en 29 april 1602.*)

Elisabeth Jansdr. trouwt met de bakker Jan Willemss. van Rheyнауwen, maar op 20 februari 1587 is zij al weduwe. Omdat zij gaat hertrouwen met de bakker Jan Willems. van Suylen is zij verplicht het vaderlijk erfdeel van de kinderen vast te doen stellen. Haar drie kinderen verkrijgen een hypotheek van tesamen f750,- op haar huis Oudegracht 302, waaruit blijkt dat Elisabeth en haar eerste man het huis in eigendom hebben verkregen. Elisabeth overlijdt voor 19 augustus 1600. Jan Willems. van Suylen is dan hertrouwd met Rijckgen Joost Bruynisdr., een weduwe met twee zonen. De eigendomssituatie is op die datum als volgt: Jan Willems. van Suylen en huisvrouw bezitten de helft; de kinderen van Elisabeth (Agneta, Willem en Christina) de andere helft, plus een hypotheek van f750,-. Op 19 augustus 1600 doet Jan Willems. zijn aandeel over aan Agneta en haar man Gerrit Goortsz. (ook genoemd Geridt Aleweyn van Baeckenes), maar hij verkrijgt een hypotheek van f600,- tegen 6 $\frac{1}{4}$ % rente op het huis en zal daarnaast f200,- uitbetaald krijgen in twee termijnen. De zonen van Rijckgen Joostdr. worden uitgekocht. De kinderen van Elisabeth zetten de bakkerij niet voort. De nieuwe eigenaar wordt in 1604 Aert Willems. Stael, van beroep bakker, die het voorste deel van het huis al bewoont. Het achterhuis is verhuurd. In 1627 komt men hem tegen als 'Aert Staell met sijne medewerckers'. Het is dan geen eenmanszaak meer, maar er heeft een uitbreiding met een mouterij plaatsgevonden. Het

is mogelijk dat vooraan de bakkerij gevestigd was en in het achterhuis de mouterij, waarin gerst gekiemd en gedroogd werd voor het brouwen van bier. Er bestond toch immers een verbinding tussen de kelders van Korte Smeestraat 2-4 en Oudegracht 302.*)

De erfgenamen van Aert Willems. Stael (zes in getal, waarschijnlijk twee zonen en vier kleindochters) verkopen hun bezittingen aan Abraham van Rijn, wijnkoper, maar ook eenmaal bakker genoemd. Hij was de buurman uit Oudegracht 300 die ook al Korte Smeestraat 6 bezat, in 1602 aangekocht door Hillegont Remmerts, de grootmoeder van zijn vrouw Helegunda van Bochoven. Beide huizen (nrs. 300 en 302) kwamen toen dus in handen van één eigenaar.

In de akte van 24 mei 1627, een akkoord over een verbouwing door Rutger van Bochoven (de schoonvader van Abraham van Rijn) gesloten met zijn linkerburen Peter van Lingen en Jacob Joriss., wordt het huis nr. 300 als volgt omschreven: "huysinge ende erve staende ende gelegen alhier binnen Utrecht aen de oostzijde van de Oude Grafte bij de Smedebrugge, streckende voor utter grafte tot achteraan de erve van Laurens de Smith toe, daer Aert Staell met zijne medewerckers suytwarts mitsgaders Jacob Joriss. backer voor ende den vorn. Van der Lingen achter noortwaarts naestgehuyst ende gelegen zijn." Uit de akte blijkt dat Rutger van Bochoven "het middelgetimmer zijner voors huysinge, 't welck van outs volgens d'oude brieven genaempt was 't Backhuis", gaat verbouwen. Dit bakhuis stond los van het hoofdhuis. Na de verbouwing moet er nog een open plaats van $12\frac{1}{2}$ voet (= ongeveer $3\frac{1}{2}$ meter) over blijven tussen voor- en achterhuis. De westkant zal afgedekt worden met een vlakke wolfkap en de muur moet gepleisterd en gewit worden. Allemaal bepalingen, opdat Peter van Lingen, "oud borge-meester en Gecommitteerde Raet ter vergaderinge van de Ed. Mog. Heeren Raeden van de State der

Vereenichde Nederlanden", de deftige buurman van Oudegracht 296 (het huis De Lelie) genoeg licht zal behouden in zijn achterkeuken en bovenkamers. Deze achterkeuken wordt in 1660 ook door Abraham van Rijn erbij gekocht. De omschrijving is als volgt: "seeckere achterkeucken met een gedeelte van de Gaelderije achter de huysinge van den comparant (= Oudegracht 298), naast de Lelie, staende naest de vors. van Rhijns achtercamer, streckende van de wielmaeckerserff (= Smeestraat 8) tot de lengte van negen ende twintich voeten ende twee duymen." Koopsom f650,-.

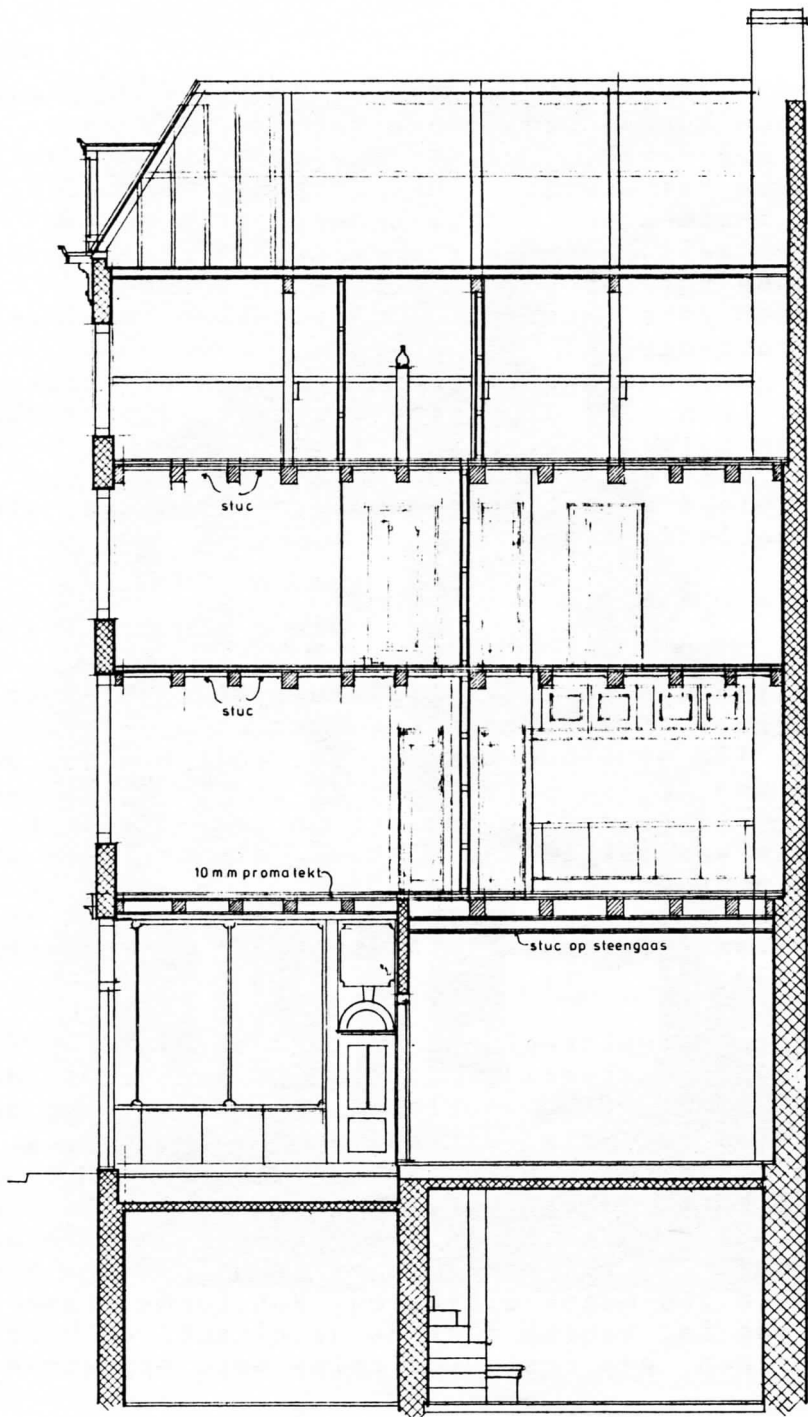
Dan heeft Abraham echter verder gesprongen dan zijn polsstok lang was. Hij is aan het eind van zijn financiële krachten. Op 5 juni 1662 is hij genoodzaakt 2000 Carolusguldens te lenen. Als onderpand geeft hij Oudegracht 302 met Korte Smeestraat 2,4 en 6, "mitsgaders noch seeckere kelder gelegen voor de voorseide huysinge (= Oudegracht 302) ende uytcomende in de voors. gracht bij Abraham van Rhijn van deselve huysinge afgetoghen en gebracht aen de huysinge, daerinne hij selffs woont (Oudegracht 300). En dit was een verrassing, want hiermee is het raadsel van de kelder die voor nr. 302 ligt, maar niet bij het huis hoort, opgelost. De werfkelder heeft oorspronkelijk wel degelijk bij het huis gehoord, maar is tussen 1643 en 1662 door Abraham van Rijn bij het buurhuis nr. 300 getrokken. Misschien had hij meer opslagruimte voor zijn wijnen nodig! Het gaat nu snel bergafwaarts. Op 19 december 1668 wordt Oudegracht 302 bij opbod openbaar verkocht ten overstaan van Jacob van Oostweert, deurwaarder. Koper is Gijsbert Anthoniss. van Vianen, de latere stadsmetselaar. Of deze bouwmeester het huis zijn tegenwoordige - in grote lijnen 17e eeuwse - aanzien gaf, is niet gevonden.***) Op 6 september 1670 verkrijgt hij de eigendomsbrieven van het huis, waarin hij dan ook woont.

Met het pand Oudegracht 300 gaat het evenzo. Dat

komt 4 mei 1669 in handen van Everard van Doesburgh, waarmee een eind komt aan een periode van honderd jaar, waarin steeds nakomelingen van Remmert Janss. het huis in bezit hadden en bewoonden.

Gaan we nu weer even terug naar het jaar 1627. Op 19 juli 1627 wordt door Rutger Hermensz. van Bochoven ook een overeenkomst gesloten met de buurman op nr. 302, Aert Willemsz. Stael. Hierin wordt bepaald dat Rutger van Bochoven "in de sydelmuyr van Aert Stael (sooverre zijns Art Staels huysinge is streckende) van vooren tot achteren onder en boven met zijne balcken varen daer door ankeren." De muur zal gemeenschappelijk zijn. Ook zal Rutger "met zijne voorpaye ter halver muyre daerinne varen", dus zijn balken halverwege in de muur leggen. Er is hier sprake van een voorgevel en we kunnen hieruit afleiden dat ook het hoofdhuis voor aan de gracht gelegen, verbouwd werd. Of Oudegracht 300 toen al zijn 17e eeuwse uiterlijk verkreeg, is niet bekend. Ook wordt toegestaan dat Rutger een goot legt in zijn dak aan de gemeenschappelijke muur, "blijvende daermeede onder die eysschen van Aert Staels dak." Hieruit kunnen we concluderen dat nr. 302 kennelijk hoger was dan nr. 300. En uit een bouwovereenkomst, akte 8 augustus 1641, tussen Abraham van Rijn en Adriaen Jacobss. van Schayck. blijkt dat nr. 298 ook hoger was dan nr. 300.

De goot zou ook dienen om het water van Aert Staels dak af te voeren op het erf van Rutger van Bochoven. Het onderhoud van de muur zou gemeenschappelijk zijn, maar het onderhoud van de goot kwam voor rekening van Rutger van Bochoven. Natuurlijk moest er gezorgd worden dat Aert Stael geen lekkage zou krijgen en dat eventuele schade door de verbouwing ontstaan, zou worden hersteld op kosten van Rutger. Om de muur niet te veel te verzwakken werd bepaald: "sullen voorts pertijen

6 LANGSDOORSNEDE

de voors. muyr niet vorder mogen uutbosemen als daerinne tegenwoordich aen de zijde van Aert Stael gebosemt is, sonder dat oock Rutger van Bochoven met eenige weynteltrap daerinne sall mogen bosome, maer sall deselve trap moeten brengen gelijcx de muyr ende met sijne scheyen daerinne varen sonder nochtans te bosome." Dus geen gaten meer in de muur hakken, maar de trap vastnagelen!

Op de gemeenschappelijke muur zal de afgebroken schoorsteen weer opgemetseld worden, "op de dicte van een halven Iselsteyn." Achter de schoorsteen op het dak van Aert Stael moest tenslotte een goot gelegd worden, breed 6 duim en van het dikste gootlood.

B o u w h i s t o r i e e n r e s t a u r a t i e

Kennelijk was het huis bijzonder geschikt voor een bakker. Die oefenden er niet alleen in de 16e en 17e eeuw hun beroep uit, maar ook aan het einde van de 19e eeuw en in de eerste helft van de 20e eeuw waren er bakkers in gevestigd. De laatste was bakker van Walbeek, die het huis in 1920 kocht en eerst in 1955, op hoge leeftijd gekomen, zijn zaak sloot. Een interview met zijn zoon staat afgedrukt in Nieuwsbrief 41 van februari 1985.

Toen het Monumentenfonds in 1983 benaderd werd door Aannemersbedrijf Middelkoop, had het pand er al jarenlang verwaarloosd bijgestaan. Dit bedrijf kon het huis, dat eigendom was van de gemeente, die het aangekocht had voor de verbreding van de Korte Smeestraat, in erfpacht krijgen. Aan het Fonds werd gevraagd die erfpacht over te nemen, onder de voorwaarde dat het bedrijf de restauratie zou mogen uitvoeren. Het Fonds stemde daar mee in, waarna door de architect, de heer A. Verlaan, een restauratieplan werd opgesteld.

Oudegracht 302 voor restauratie

Nadat de subsidietoezeggingen waren verkregen, begon de restauratie in september 1984. In maart 1985 was het bovenhuis weer voor bewoning gereed. Daarna volgde nog het herstel van het winkelinterieur.

Het huis bevat, naast de kelders, op een oppervlakte van 5,5 bij 9,5 meter, vier verdiepingen. Op de begane grond valt het zeer decoratieve en vrijwel gaaf gebleven winkelinterieur uit ca. 1860 (?) op, met zijn spiegels, houtsnijwerk en marmer. Een voor onze stad vtijwel unieke uitstalkast verlevendigt de overigens strakke voor-gevel.

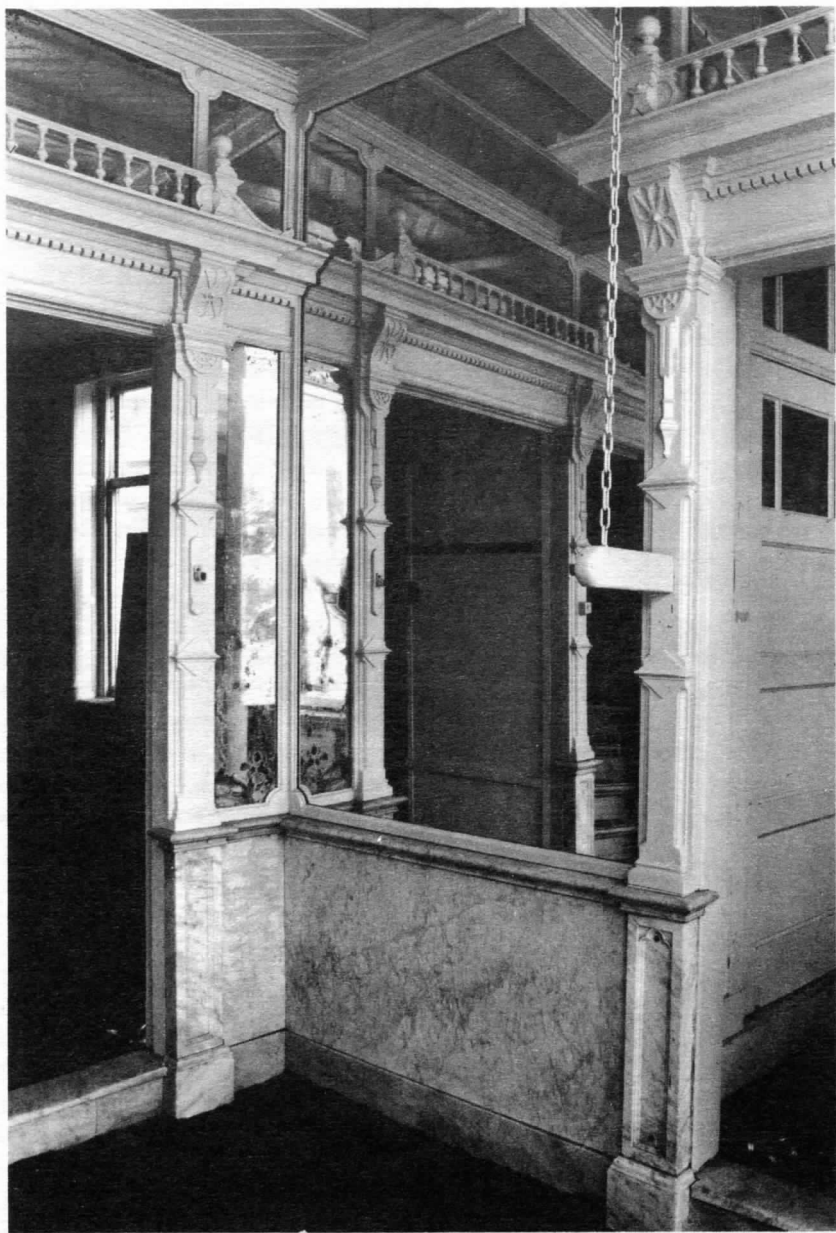
Van de 17e eeuwse spiltrap is een deel tussen de eerste en de tweede verdieping bewaard gebleven. Bij de restauratie werd de spil voorzien van een bekroning in peervorm.

De verdiepingen hadden nog een herkenbare, eenvoudige indeling, met voor- en achterkamer, trapgat in het midden en daarop aansluitend bedsteden. Die indeling is bij de restauratie zo veel mogelijk gehandhaafd.

De sporenkap rust op grenen spanten, met rechte spantpoten. Bij de restauratie werd dakbeschot aangebracht.

Onder het huis liggen twee kelders met middel-eeuwse tongewelven. De achterste is hoger dan die aan de straat en kennelijk ooit als keuken gebruikt. In de voorste kelder zijn restanten van een forse stookplaats en een kaarsennis te zien. Van die voorste kelder uit is de smalle kelder die onder de brug door naar het water van de gracht voert toegankelijk. Zoals het historisch onderzoek liet zien, behoort de kelder onder de straat voor het huis, reeds eeuwen bij het naastliggende huis 300.

De voor- en zijgevels bestaan in hoofdzaak uit 17e eeuwse metselwerk; de zijgevel bezit op de verdiepingen nog enkele vermaakte kruiskozijnen. Bij

gedeelte winkelinterieur Oudegracht 302

de voorbereiding van de restauratie is wel overwogen deze te reconstrueren, maar uiteindelijk is besloten de laat-19e eeuwse schuiframen te handhaven. In de achtergevel is op zolder een half-kruiskozijn aanwezig, dat werd vernieuwd en van een luikje voorzien.

Opmerkelijk is de discussie die tijdens de restauratie ontstond over de kleur van het verfwerk van de gevels. Uit onderzoek was gebleken dat het metselwerk oorspronkelijk bedekt was met een donkerrode beschermlaag. Nadien werden de gevels grijs en okerkleurig (waarschijnlijk in de 18e eeuw) geverfd. Tenslotte, maar vermoedelijk eerst na 1920 kreeg het huis zijn witte verflaag. Het aanvankelijke voornemen de gevels weer donkerrood te verven, vond echter geen genade bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, die handhaving van de witte - of althans lichte - kleur eiste.

Het onderzoek naar de geschiedenis van dit huis heeft, naast wtenswaardigheden, twee raadsels voor een goed deel opgelost. Dat is zeker het geval t.a.v. de straatkelder voor het huis, terwijl nu ook duidelijk is dat de smalle kelder onder de brug al in 1574 erbij hoorde. Eén raadsel is overgebleven: wie heeft en wanneer is het winkelinterieur gerealiseerd? Maar niet al onze vragen kunnen door schriftelijke bronnen worden opgelost.

*) M.W.J. de Bruyn, verslag archiefonderzoek "De noordzijde van de korte Smeestraat ± 1550 - 1650." Juni 1984.

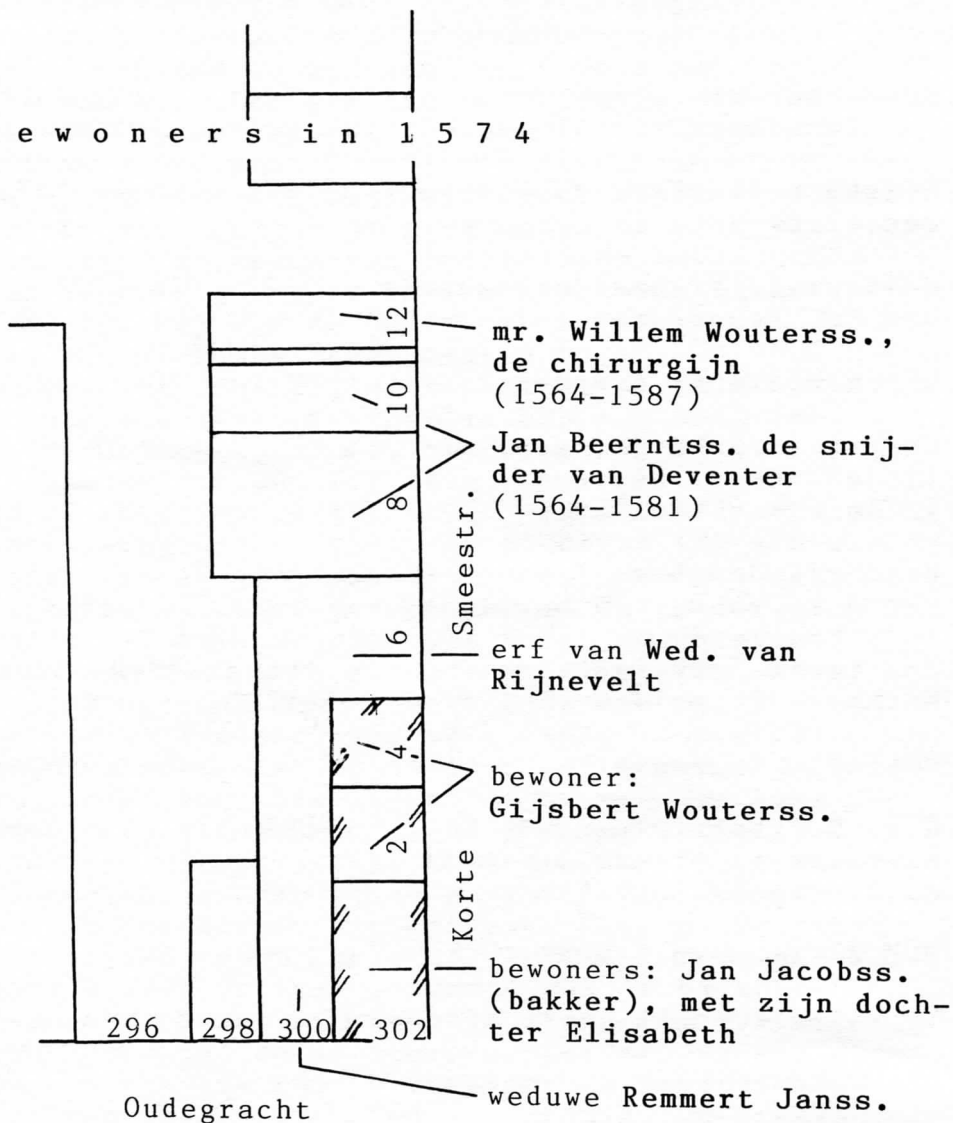
***) Zie ook het artikel over Keizerstraat 35, verschenen bij Nieuwsbrief 47; maart 1987.

Dit artikel kwam tot stand door de medewerking van mevrouw G.J. den Daas, mevr. A. Wigbold en de heren A. Verlaan en W. Thoomes.

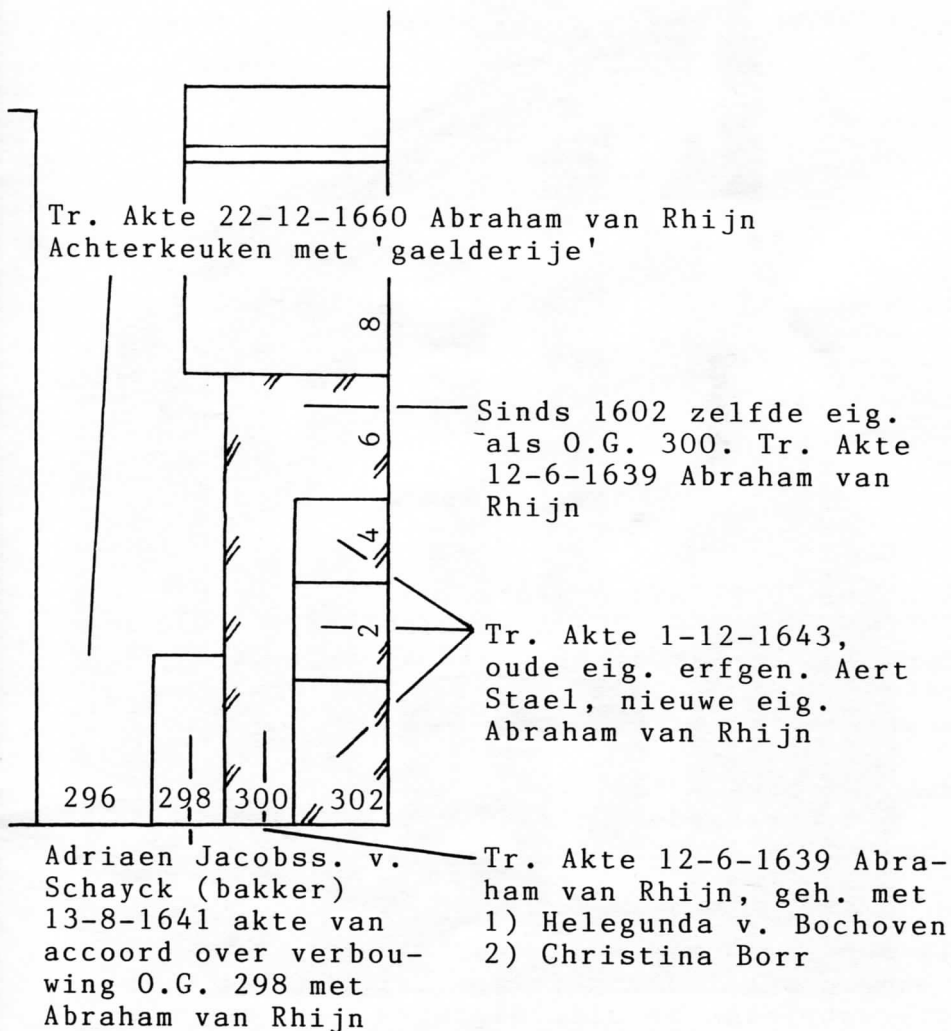
Lijst van eigenaren en/of bewoners Oudegracht 302
vanaf 6-9-1670

naam, beroep	bewoner	eigenaar sinds
Gijsbert Thoniss. v. Vianen; metselaar	x 1670	06-09-1670
Rombout v. Vianen; uitmaander van het schoorsteengeld	x 1727	in 1727
Dirck Woningh; cruydenier		10-12-1732
Gerrit v. Schaijk, geh. met 1) Johanna v. Heerden 2) Aaltje v. Dulken	x	19-07-1754
Frederik Jacob v. Schaijk (zoon v. voorg. 1e huwelijk)	x	
Jan Louis Beek, geh. met Maria v. Pappeldam	x (vanaf 05-1790)	28-04-1789
Cornelis Ingeneger		07-05-1806
G.S. Zuithoff, fa. J.A. Nieuwsteeg; brood, beschuit en kleingoed bakker	x 1889	
W.C.J. Kremers; bakker	x 1906	
V. Walbeek; bakker	x	1920 tot 1955

Bewoners in 1574

A k t e s b e t r e f f e n d
A b r a h a m v a n R h i j n

STEEN-GOED is een uitgave van
STICHTING HET UTRECHTS MONUMENTENFONDS
Dorstige Hartsteeg 21, 3512 NV Utrecht
telefoon 030 - 31 17 61
postrekening 427215

Het Utrechts Monumentenfonds is een beherende
en restaurerende instelling van monumentale
woonhuizen in Utrecht.

Voor minimaal f10,- per jaar of f250,- ineens
is men begunstiger van de stichting. Men ont-
vangt dan het Jaarverslag, "STEEN-GOED", de
Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergade-
ringen en excursies.